

Kirjallisuudentutkimuksen
yhteiskunnallisuudesta: traditioita,
disipliinejä ja paradigmoja

Key note -esitelmä

Kirjallisuudentutkimuksen päivillä
13.5.2022 Tampereen yliopistossa

—

Olli Löytty

Kirjallisuustieteen opiskelun suosio näyttää olevan kasvussa. Pyrkijöiden määrät lisääntyvät. Uusia sivuaineilijoita ilmestyy kasvavin joukoin. Jos oppialamme aikoo olla tuottamatta pettymyksiä näille toivoille ja aikoo tarjota oppia, josta on hyötyä muillekin kuin opettajille ja muuallakin kuin tenteissä, on sen rikottava akateemiset muurit ja uskallettava astua ihmisten jokapäiväisten kulttuuristen käytäntöjen epäpuhtaaseen maailmaan. Tässä suhteessa ei liene liian juhlallista päättää Bertolt Brechtin yhä ajankohtaiseen kehotukseen: Älköön lähdekö liikkeelle vanhoista hyvistä asioista vaan tartuttakoon mieluummin uusiin huonoihin asioihin.

Ei, tämä lainaus ei ole peräisin mistään oppialamme piirissä hellitystä tulevaisuusutopiasta vaan kolmenkymmenen vuoden takaa (Lehtonen 1991b, 105). Näihin sanoihin nimittäin päättyy yleisen kirjallisuustieteen assistentti Mikko Lehtosen artikkeli ”Tarvitaanko kirjallisuudentutkimuksessa paradigmanmuutosta?” hänen toimittamassaan, oppiaineen julkaisusarjassa ilmestyneessä teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*.

Kokoelma on peruja samannimisestä Tampereen yliopistolla syksyllä 1990 pidetystä luentosarjasta, jossa puhujina olivat muiden muassa Tampereen yliopiston silloinen kotimaisen kirjallisuuden professori Yrjö Varpio ja kaksi tulevaa Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professoria, Päivi Lappalainen ja Lea Rojola. Opus ei yritä olla mikään koko oppialaa koskeva summatiivinen välitilinpäätös vaan ennemmin polyfoninen kokoelma tekstejä, joissa kuvataan jatkuvassa muutoksen tilassa olevaa disipliiniä. Kokoelman toimittaja, viime vuonna mediakulttuurin professuurista eläkkeelle jäänyt Mikko Lehtonen, toteaaakin saatesanoissaan, että

[s]uomalaista(kin) kirjallisuustiedettä tuntuu 1990-luvun alussa luonnehtivan siirtyminen pois sellaisen ”normaalitieteen” tilasta, jossa oppialan tutkimuskohde on selkeärajainen ja sen tutkimusmenetelmät ovat suhteellisen vakiintuneita. Itse asiassa käymistila näyttää 1970-luvun alusta olleen kirjallisuustieteen pääasiallinen olomuoto. 1980-luvun mittaan kiehunna on ollut myös Suomeen. (Lehtonen 1991a, 1.)

Pohdiskelen tässä esitelmässäni, miltä tuo 1990-luvun alun perspektiivi näyttää nyt. Pontimena aiheenvalinnalleni on paitsi vuoden 2022 Kirjallisuudentutkimuksen päivien teema myös minua jo pidemmän ajan vaivannut halu perehtyä oppialamme lähihistoriaan etenkin suhteessa yhteiskuntaan, jossa se joutuu perustelemaan oman olemassaolonsa oikeutuksen, sekä niihin tiedontarpeisiin, joihin sen toivotaan vastaavan tai joita se itse itselleen asettaa. Ideana siis on, että aikamatka 30 vuoden taakse voisi kertoa meille jotain siitä, missä me olemme nyt.

Esitelmää valmistellessani jouduin nöyrytymään sen tosiasian edessä, että aihe on vaativa eikä minulla ole riittävästi tehtävänannon edellyttämää oppihistoriallista sivistystä, saati kokonaisvaltaiseen analyysiin tarvittavaa empiiristä aineistoa. Siitä huolimatta rohkenen pohtia, osuiko juuri 1980- ja 90-luvun vaihteeseen jonkinlainen tutkimuksellisen paradigman taitekohta, tai peräti kulttuurisen dominantin siirtymä. Tavoitteenani on herättää rakentavaa keskustelua oppialamme tiedonintresseistä ja innostaa kehittämään itseymmärrystämme kirjallisuudentutkijoina.

Kiinnostavan näkökulman aiheeseen tarjoaa myös päivien tapahtumapaikka Tampereen yliopistolla, jolla on oma historiansa ja tutkimuksellinen perintönsä ensin Kansalaiskorkeakouluna, sitten Yhteiskunnallisena Korkeakouluna, sitten Tampereen yliopistona ja sitten...Tampereen yliopistona. Yhteiskunnallisuus on näkynyt tämän opinahjon historiassa niin tutkimusstrategisissa linjanvedoissa kuin akateemisessa kulttuurissakin.

Se miten Tampereen yliopiston yhteiskunnallinen perintö on eri aikoina näkynyt juuri kirjallisuuden- ja taiteentutkimuksessa ei ole tämän esitelmän aiheena, mutta tarjoaa jollekulle kiinnostavan tutkimuskohteen. Tehtiinhän täällä muutama vuosikymmen sitten aika ajoin kiihkeääkin rajanvetoa siitä, missä kulkee kirjallisuudentutkimuksen ja kulttuurintutkimuksen välinen raja, sillä seurauksella että kulttuurintutkimus (joka myöhemmin nimettiin mediakulttuuriksi) siirtyi toiseen tiedekuntaan. Kiinnostavaa rajanvedossa on se, että siinä oli kyse sekä metodeista että tutkimuskohteista. Nykyisin Tampereen yliopiston kirjallisuusaineissa ei suinkaan karsasteta tutkimuskohteita, jotka tulevat pikemmin mediakulttuurin kuin kirjakulttuurin piiristä.

Oppihistoriallisen tietämyksen sijaan keskityn rooliini aikalaistodistajana. Esitelmäkutsun saatuani havahduin siihen tosiasiaan, että aloitin kirjallisuuden opintoni Tampereen yliopistossa yli 30 vuotta sitten, tarkalleen ottaen vuonna 1989. *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus* -artikkelikokoelma kuvaa juuri sitä tutkimuskentällä vallinnutta tilannetta, johon opintojeni alussa soivaistuin. Sen jälkeen olen seurannut oppialan kehitystä milloin keskemältä, milloin laidemmalla ja välillä jonkun mielestä myös tieteenalan rajan tuolta puolen. Pitkääikäisestä rakkaussuhteestahan tässä on kyse, jossa kaikkien parisuhteiden lailla on ylä- ja alamäensä.

Kun hain opiskelemaan, Tampereen yliopistossa oli Yhteiskuntatieteellisen Korkeakoulun peruja käytäntö, jossa yliopistoon otettiin sisään myös kiintiökaltaisiani ei-ylioppilaita, joiden kelpoisuutta mitattiin pelkällä pääsykokeella. Muihin Suomen yliopistoihin en ymmärtääkseni olisi päässyt sisään. Kiitos siis Tampereen yliopisto – ei tämä nykyinen kokonimikaima, vaan vuonna 2018 toimintansa päättänyt Tampereen yliopisto. Esitelmäni autoetnografinen puoli tulee esiin hieman tuonnempana, kun paljastan, mistä ja kenen avulla löysin oman yhteiskunnallisuuteni kirjallisuudentutkijana.

Esitelmäni otsikko on suurella pensselillä suduttu. Selitykseksi tarjoan sitä, että koska otsikko pitää muotoilla jo ennen kuin tietää tarkasti puheensa

aiheen, viime hetken paniikki tuottaa juuri tuollaisia holtittoman oloisia käsitte-ryppäitä. Mutta kaikista otsikossa mainituista käsitteistä on esitelmässäni kyse.

Väistyvä oppirakennelma: esteettis-formalistinen paradigma

Voi olla, että omassa ajassa havaittu paradigmanmuutos on aina jonkinlainen taittovirhe, ja vasta silmäys historiaan paljastaa, kuinka suurista ja pysyvistä muutoksista on milloinkin kyse. *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus* -kokoelman kirjoittajille vaikuttaisi olevan selvää, mikä oli se väistyvä paradigma, joka antoi tilaa senhetkiselle moninaisuudelle. Useimmissa kirjan artikkeleissa aiemmasta tutkimuksellisesta valtavirrasta käytetään nimitystä esteettis-formalistinen paradigma.

Käsite on peräisin saksalaiselta, reseptioestetiikan isänä tunnetulta kirjallisuudentutkija Hans Robert Jaussilta (1921–1997). Hän jaotteli 1960-luvun lopulla kirjallisuusteorian suuret linjat kolmeen peräkkäiseen paradigmaan. Paradigma tarkoittaa jonkin tieteenalan kulloinkin yleisesti hyväksyttyä oppirakennelmaa; käsitteen toi tieteelliseen keskusteluun Thomas S. Kuhn teoksessaan *The Structure of Scientific Revolution* (1962). Jaussin (1969) näkemys kirjallisuusteorian kehityslinjoista näytti tältä:

1. renessanssin humanismiin pohjautunut klassis-humanistinen paradigma
2. 1800-luvun alussa syntynyt historiallis-positivistinen paradigma
3. 1900-luvun alussa kehittynyt esteettis-formalistinen paradigma, joka keskittyi sanataideteoksen analyysiin

Nämä saattavat olla tuttuja jäsennyksiä, peruskurssikauraa kenties. Aiheeni kannalta ei ole tarkoituksenmukaista mennä tarkemmin siihen, millaiseen taidekäsitteeseen esteettis-formalistinen paradigma perustuu tai millainen maailmankuva siihen sisältyy, mutta sen kytkös yhteiskuntaan ei ole ainakaan ilmeinen saati julkilausuttu. Näin ajatellen *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus* -kirjassa kuvattu siirtymä pois esteettis-formalistisen paradigman piiristä saattoi merkitä myös aiempaa tiiviimpää suhdetta kirjallisuutta ympäröivään yhteiskuntaan tai vähintäänkin katseen siirtämistä tekstistä kontekstiin.

Postmodernisaatiota ja televisiotutkimusta

Millaisia paradigmaa koskevan muutoksen merkkejä kirjallisuudentutkijat sitten nostivat esiin vuonna 1991? Tutkija ja sittemmin Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen professuurista eläköitynyt Erkki Vainikkala (1991) tarttuu tutkimuksen tilaan ja tulevaisuuteen otsikolla ”Modernista

*Alati uusia muotoja saava mediakulttuuri esittää
kirjallisuudentutkijoille jatkuvasti uusia haasteita sen
suhteen, miten kirjallista kulttuuria on mielekästä tutkia.*

---

postmoderniin” – siis käsitepariin, jota tuolloin käytettiin tutkimuksessa ja laajemminkin julkisuudessa tuhka tiheään mutta jota ei enää kuule samassa määrin. Kaikki se, mitä oli pidetty kiinteänä ja pysyvänä, hajosi ja sirpaloitui, mukaan lukien oppialamme kaanoniin sisältyvät Suuret Kertomukset. En osaa tarkasti sanoa, kuinka tiiviisti nykyinen keskustelu metamodernismista asettuu samalle jatkumolle 80- ja 90-lukujen postmodernismikeskustelun kanssa, mutta nähtävästi nämäkin käsitteet jatkavat kulkuaan konteksteista toisiin.

Paradigmanmuutoksesta kertoo monissa kirjan artikkeleissa ilmenevä tarve laajentaa kirjallisuudentutkimuksen aihepiiriä varsinaisen kirjamuotoisen kirjallisuuden ulkopuolelle, ”kulttuuristen käytäntöjen epäpuhtaaseen maailmaan”, jonne kirjan toimittaja haluaa tutkimusta suunnata (Lehtonen 1991b, 105). Olin aikeissa jatkaa, että ”toisin sanoen populaarikulttuurin puolelle”, mutta oivalsin, että jotakin perustavanlaatuaista on viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana tapahtunut myös korkea/matala kulttuuri -jaottelulle.

Tulee mieleeni pääsykokeeni vuodelta 1989, jossa tehtävänä oli vertailla Kasimir Leinon *Sunnuntaina*-nimistä runoa ja Tuomari Nurmion niin ikään *Sunnuntaina*-nimistä laulun sanoitusta. Minulla on mielikuva, että tällainen korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin rinnastaminen tuntui tuolloin radikaalilta ja raikkaalta ja antoi eläväisen kuvan silloisesta Suomen kirjallisuuden oppiaineesta.

Mutta täytyykö tutkijan yhä perustella – itselleen tai muille – miksi on valinnut tutkimuskohteensa populaarikulttuurin eikä korkeakulttuurin puolelta? Vai onko selitysvetvöllisyys langennut pikemmin niille, jotka tarttuvat ”elitistisiin” aiheisiin? Entä ajatteleeko kukaan enää esimerkiksi kirjallisuuden kansallisten klassikoiden olevan tutkimusaiheina elitistisiä vai onko niistä kenties tullut kulttuurista marginaalia?

Tutkimuskohteiden laajentamisesta kirjallisuuden ulkopuolelle kertoo sekin, että mukana on mediatutkija Hannu Eerikäisen (1991) artikkeli, jossa käydään otsikon sanoin ”Kohti kulttuurista televisiotutkimusta”. Sen aloitusvirke kuuluu näin: ”Televisiosta on tullut postmodernismia koskevan keskustelun keskeinen aihepiiri” (mt., 15). Silmäillessäni Eerikäisen juttua en voi välttää nostalgian ailahduksilta. Tuohon aikaan olisi ollut kovin vaikea kuvitella nykyistä suoratoistovirtaa ja muuttumistamme datalaitteiden jatkeiksi. Mutta

vallankumous oli 90-luvun taitteessa vähintäänkin ovella, sillä Eerikäinen kirjoittaa: ”Televisio sekä sen johdannainen ja täydentäjä video ovat tuottaneet toisen asteen todellisuuden, elektronisten mediakuvien maailman, joka on rakentunut ’reaalitodellisuuden’ ympärille” (mt., 23).

Ei ole syytä naureskella Eerikäisen käsittelemän mediakulttuurin murroksen vanhanaikaisina näyttäytyville muodoille, sillä artikkeli on kirjoitettu myrskyn silmässä, keskellä nopeaa ja ennennäkemätöntä muutosta. Tässä mielessä tilanne ei ole 30 vuodessa muuttunut. Alati uusia muotoja saava mediakulttuuri esittää kirjallisuudentutkijoille jatkuvasti uusia haasteita sen suhteen, miten kirjallista kulttuuria on mielekästä tutkia.

Feministinen tutkimus ja tekijän ylösnousemus

Joistakin yleisesti tunnistettavista ja nimettävistä kulttuurisista kehityslinjoista huolimatta kirjan artikkeleista paistaa ajatus siitä, että oltiin siirretty aikaan, jota luonnehti paradigmojen moninaisuus. Kirjan toimittaja kuvaa 30 vuoden takaista oppialaamme teorioiden Valintataloksi:

Astuttaessa sisään tähän itsepalvelumyymälään katse kiinnittyy ovipielen biografisen metodin hedelmiin [--]. Peremmällä sijaitsevat hauraina pino-rakennelmina strukturalismipakkaukset, semiotiikkatölkit ja reseptioestetiiikkahinkalot. Jonnekin peränurkkaan ovat piilotettuna feministiset ja muut diskurssiteoreettiset näkökulmat. Kun kaiken tämän läpi on päässyt pujottelemaan, kauppaavat itseään kassan vieressä vielä houkuttelevat heräteostokset: jälkistrukturalististen subjektipurkaamoiden uusimmat ja kuumimmat makupalat. Ei ihme, jos näiltä jatkuvilta hulluilta päiviltä tuntuu välissä olevan vaikea tavoittaa koossapitävää paradigmaa. (Lehtonen 1991b, 99.)

Päivi Lappalaisen (1991) artikkelia feministisestä tutkimuksesta lukiessa ei voi välttyä ajatukselta, että maailma on 30 vuodessa muuttunut paremmaksi. Enää feministisen tutkimuksen tarpeellisuutta ei tarvitse perustella kirjallisuudentutkimuksessa yhtä tarmokkaasti. Enää feministinen tutkimus ei ole vain paradigman järkyttäjä, kuten Lappalainen artikkelinsa otsikossa kysyy, eikä se sijaitse missään tutkimusvalintatalon peränurkassa, kuten kirjan toimittaja hersyttelee, vaan sillä on keskeinen paikka tutkimuksen kentällä – muutos naistutkimuksesta sukupuolentutkimukseksi voidaan nähdä osana disiplinaarisen paikan vakiinnuttamista – minkä lisäksi sen piirissä nostetut näkökohdat läpäisevät koko kirjallisuudentutkimuksen tutkimuskentän. Kuten Lappalaisenkin (mt., 64) korostaa, feministinen tutkimus ei ole vain muuta tutkimusta täydentävä näkökulma vaan ennemmin tiedon tuottamisen perusteita koskeva välttämätön korjausliike.

Entä muistatteko sen ajan, kun puhuimme jatkuvasti tekijän kuolemasta? Nyt, kun kaunokirjallisuudessa vaikuttavat korostuvan auto- tai biofiktio- genret ja keskustelu kirjallisuudesta fokusoivat tekijään ja teoksen mahdollisiin yhteyksiin tekijänsä henkilöhistorian kanssa, ajatus tekijän kuolemasta tuntuu lähinnä toiveajattelulta.

Lea Rojolan (1991) artikkeli ”Kirjailijan ylösousemus” ei käsittele auto- tai biofiktiota, vaan siinä puhutaan abstraktimmalla tasolla muun muassa tekijän ruumiin läsnäolosta tekstissä; ruumis ei tässä yhteydessä viittaa niinkään kalmoon kuin kehoon. Lisäksi hän pohtii tekstin mielihyvää sekä siitä johtuvaa subjektin ja objektin erottamattomuutta, mikä ymmärtääkseni toteutuu nimenomaan lukutapahtumassa. (Mt., 90.)

Rojolan artikkeli havahduttaa siihen, että kokoelmassa ei juuri käsitellä lukemisen tai vastaanoton tutkimusta. Samalla se tuo mieleeni nykyiset keskustelut kirjallisuuden opetuksesta kouluissa. Viime aikoina on lisääntyvässä määrin kysytty, kuinka hyvin vallitseva analyysitaitoja korostava tapa opettaa kaunokirjallisuuden lukemista palvelee asiaansa – pyrkimystä saada koululaiset lukemaan kirjoja ja ymmärtämään lukemaansa – vai pitäisikö panostaa sellaisiin metodeihin, joissa korostuu lukemisen elämyksellisyys. Voisiko Roland Barthesin tekstin mielihyvää koskevista ajatuksista olla hyötyä lukemisen elämyksellisyyttä korostavaa pedagogiikkaa kehitettäessä?

Tässä kohden tekee mieleni ilmaista tyytyväisyyteni sen johdosta, että lukemiseen ja lukijoihin on alettu kiinnittää yhä enemmän tutkimuksellista mielenkiintoa. Tarkoitani nyt nimenomaan empiirisiä lukijoita, en tekstinsisäisiä konstruktioita. Tähän suuntaan olen itsekin suuntautunut ”Kirjallisuus ja lukeminen ilmastokriisin aikakaudella” -hankkeessa, jossa kyselemme lukiolaisilta heidän lukukokemuksistaan.

Mitä tulee tekijän myöhempiin vaiheisiin tutkimuksessa, vastikään toimintansa aloittanut tutkimushanke ”Romaanin tieto: Kirjan ja kirjailijan muuttuvat roolit yhteiskunnassa” on tarpeellinen ja tervetullut tutkimuskentällemme. Kiinnostavaa on kuulla, miten sen kysymyksenasetteluissa asetutaan tekijyyttä käsittelevän tutkimuskeskustelun pitkään jatkumoon.

Yrjö Varpion (1991) artikkeli lupaa otsikossaan kokonaiskuvaa: ”Kirjallisuudentutkimuksen edistys ja taantumus”. Artikkelissa vedetäänkin yhteen kokoelman pohjana olleen luentosarjan antia. Varpiolla oli tähän vahva perusta, sillä hän oli muutamaa vuotta aiemmin julkaissut monografian *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia* (1986).

Artikkelissaan Varpio kiinnittää huomiota siihen, kuinka kirjallisuudentutkimuksessa myötäillen yhteiskunnallisia muutoksia ja vastailaan ”sosiaaliin tilauksiin”. Moitteita saavat tutkijat, jotka sortuvat avoimeen julkisuushakuisuuteen. Muutoinkin Varpio kehottaa erottamaan varsinaisen tieteellisen tutkimuksen ja laajalle kirjallisuudenharrastajien joukolle suunnatut tekstit toisistaan. (Mt., 78–79.) Toisaalta hän varoittaa kirjallisuudentutkijoita hankalasti kommunikoivan kielenkäytön vaaroista. Varpio kirjoittaa: ”Ennen kaikkea on

tärkeätä, että kirjallisuustiede ymmärretään dialogiksi, joka on hyödyllistä vain, jos keskustelijat ymmärtävät mitä sanovat ja mitä heille sanotaan” (mt., 81). Ongelmana kirjallisuudentutkimuksellisissa julkaisuissa on hänen mukaansa

[--] epämääräinen ja metaforinen kieli, samoin niiden ylistilisointi ”sana-taiteeksi”, ristiriitaiset ja empiirisesti vahvistamattomat perustelut, jolloin toinen tutkija ei voi kontrolloida tuloksia eikä käyttää niitä myöskään hyväkseen, sekä tutkimusasetelmien esoteerinen problematisointi, jonka vuoksi ”yhteiskunnallinen relevanssi” jää kyseenalaiseksi tai sitä ei pohdita. (Varpio 1991, 81.)

Lopuksi Varpio tekee vielä mielestäni yhä relevantin ehdotuksen siitä, että myös oppikirjat olisi otettava kirjallisuudentutkimuksen kohteiksi ja viittaa Matti Savolaisen (1989) tekemään analyysiin hänen omasta kirjastaan *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia*. Tieteellisen tekstin kaunokirjallisiin keinoihin kohdistuva analyysi onkin mainio esimerkki Hayden Whiten innoittamasta historiantutkimuksen tutkimuksesta. Savolaisen artikkelia Varpion 50-vuotisjuh-lakirjassa olisi suotavaa opiskella tietokirjallisuuden tutkimuksessa, jota varten Helsingin yliopistoon perustettiin joitakin vuosia sitten oma oppituolinsa.

Ylirajaisuus, filologia ja identiteetti

Viimeiseksi käsittelemäni artikkeli liittyy omiin tutkimuksellisiin kiinnostuk-sen kohteisiini. Oikeastaan hämmennyin sitä lukiessani, sillä siellähän kaikki jo oli, valmiit askelmerkit, joita pitkin olen sittemmin kulkenut. Kyseessä on kirjan ilmestymisaikaan yleisen kirjallisuustieteen vs. professorina toimineen, sittemmin englanninkielisen filologian opetustehtävissä palvelleen ja aivan liian varhain edesmenneen Matti Savolaisen (1991) artikkeli ”Kirjallisuudentutkimus nyt: trooppien kautta maailmaan”.

Savolainen lähtee liikkeelle disiplinaarisiin rajoista ja sanoo näkevänsä ”kirjal-lisuudentutkimuksessa nyt’ esillepurkautuvaa liikettä, energiaa ja elämäniloa” (mt., 41). Siinäpä mainio huomio ääneen sanottavaksi; omakin kokemukseni noilta ajoilta oli innostava, tuskin olisin muutoin tälle tielle lähtenyt!

Jälkistrukturalistista teoriaa ja uuden retoriikan lähtökohtia yhdistävässä tekstissään Savolainen esittelee kolmen tutkijan Gayatri Spivakin, Henry Louis Gates Jr:n ja Michael Ryanin ajattelua ja päättyy esittämään, kuinka

kielen retorisen aspektin analyysi johtaa maailmaan, jossa ihmiset elävät ja toimivat. Troopit ja figuurit johtavat niiden vaikutusten tarkasteluun, siihen miten ne muokkaavat käsityksiämme maailmasta. Huolellinen lukeminen avaa mahdollisuuden yhteiskunnallisiin, poliittisiin ja eettisiin kysymyk-senasetteluihin [--]. (Savolainen 1991, 46.)

Luentomuistiinpanoistani näen useita ideoita, käsitteitä ja nimiä, joita olen sittemmin viljellyt omissa tutkimuksissani: kieli hallinnan välineenä, eurosentrismi, hybridi, toiseus, essentialismi, multikulturalismi, Fanon, Spivak, Said.... Vaikka muistikuvieni edessä riippuu raskain laskoksin ruuhkavuosien paksu verho, onnistun kaivamaan mielestäni häivähdyksiä niistä riemun tuntemuksista, jotka syntyivät, kun sain käyttööni sanoja, ilmauksia ja teoreettisia malleja, joilla ajatella ja puhua minua intuitiivisesti innostaneista asioista. Maailma edessäni alkoi kirkastua hieman samaan tapaan kuin olisin onnistunut säätämään kameran tarkentimen oikealla kohdalle. Löydän muistiinpanojeni harakanvarpaitten seasta epäilemättä tosissaan kirjatun huomion: ”Tutkittaessa jälkikoloniaalista kirjallisuutta tutkijan täytyy olla myös kulttuurintutkija, tarvitaan taustakulttuurin tuntemusta.” Se mikä on nykyään päivänselvää, oli joskus suuri ja palkitseva oivallus.

Kun hahmottelin mielessäni tätä esitelmää ja päätin lopettaa siihen, mistä kaikki osaltani alkoi, eli toisen vuoden opiskelijana luennolla koettuun aha-elämykseen, somen viestivirrassa silmiini osui Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden professoriksi vastikään valitun Viola Čapková (2022) professoriluento ”Filologia kirjallisuudentutkimuksessa”. Luennossaan Čapková kävelee oppihistoriallista polkua ajassa taaksepäin ja päättyy kirjallisuuden- ja kielentutkimuksen yhteisiin lähtökohtiin, filologiaan. Hän sanoo muun muassa näin:

Uudentyyppisessä filologiassa kieli ja kirjallisuus -yhdistelmä ei sulje pois transnationaalista, ylirajaista tutkimusotetta, vaan päinvastoin tällöin korostetaan, että yksittäisten maiden kirjallisuudet ovat aina olleet sekä monikielisiä että rajoja ylittäviä. Toisaalta eri tyyppisiä, moninaisia nationalismeja ja kansallisprojekteja pitää jatkuvasti tutkia paitsi suhteessa itse kieleen ja kirjallisuuteen myös suhteessa arvoihin ja ideoihin, joita on kansallisajattelussa liitetty nimenomaan kieleen ja kirjallisuuteen.

Čapková linjapuhe kielten ja kirjallisuuksien ylirajaisuuksista ja niihin liittyvistä valtasuhteiden analyysistä antoi minulle kaipaamani tukipisteen nykykeskustelussa – ainakin mitä tulee oman ajatteluni kantavuuteen. Samalla se auttoi minua oivaltamaan, mitä oikeastaan haluan sanoa. Sen jäsentämisessä auttavat esitelmäni alaotsikon kolme jyvää käsitettä: paradigma, disiplina, traditio.

Ensinnäkin ajattelen, että tutkijan identiteetti – ja miksei myös ammattitaidon ja tutkimuksen laadun – kannalta on tärkeää, että osaa paikantaa oman erityisalansa suhteessa sitä ympäröiviin tai siihen limittyviin *paradigmoihin*. Tutkijan identiteettiin pätee sama kuin identiteettiin yleensä: mitä joustavampi ja avoimempi se on, sitä paremmin se kestää ulkoisen paineen mutta kykenee samalla hedelmälliseen dialogiin toisten kanssa. Toiseksi tutkijan on hyvä nähdä edustamansa *disipliinin*, oppialan, rajojen konstruktivisuus. Kirjallisuudentutkimusta on eri aikoina määritelty eri tavoin, milloin tutkimuskohdetta ja mil-

loin taas metodeja painottaen, eikä ole takeita siitä, että nykyiset määritelmät olisivat pysyviä. Kolmanneksi pidän tutkijan työn kannalta merkityksellisenä tietoisuutta tutkimustradition historiasta ja sen moniin suuntiin haarovista juurista. Siteeraankin Yrjö Varpion *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historian* (1986) alkusanoja:

Tieteenalan historian tunteminen on monella tapaa välttämätöntä nykyiselle tieteenharjoitukselle ja tieteen kehittämiseksi. Se osoittaa liittymisemme perinteeseen ja auttaa samalla luomaan kriittistä välimatkaa siihen; se tukee uusia innovaatioita osoittamalla jo kuljetut umpikujat; se osoittaa kuinka taiteen tulkinta on vahvasti sidoksissa historiallisesti muuttuviin yleisiin yhteiskunnallisiin ajattelutapoihin. (Varpio 1986, 7.)

Raamattu kainalossa

Lopuksi havainnollistan yhtä mahdollista tulokulmaa kirjallisuudentutkimuksen yhteiskunnalliseen merkitykseen arkisen esimerkin avulla. Tämän kädesäni olevan Raamatun avulla haluan painottaa kirjallisuudentutkimuksen mahdollisuuksia yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kiitos eritoten kansanedustaja Päivi Räsäsen, historiallisten tekstien tulkinnoista on puhuttu viime aikoina paljon oikeuden istuntoja myöten.¹ Päivänjulkisuudessa olisi kaivattu viisaita kirjallisuudentutkijoita, jotka olisivat selittäneet tekstien ja tekstinulkoisen todellisuuden välistä vaikutusdynamiikkaa; merkin, merkitsijän ja referentin välistä suhdetta; merkitysten ajallista ja tilallista kontekstuaalisuutta; kielen metaforisuutta; Raamatun sisältämää tekstilajien kirjoa ja mitä vielä – ei meiltä ainakaan näkökulmia olisi puuttunut.

Missä olimme silloin, kun osaamisellemme olisi ollut kysyntää? Millainen pelipaikka jäikään meiltä käyttämättä? Eipä tarvitsisi pähkiä, mitä merkitemme raporteissamme kohtaan ”yliopiston kolmas tehtävä”, kun kävisimme koko kirjallisuudentutkimuksellinen käsiteapparaatti tanassa ja Rosinantea laukkaan kannustaen kohti yhteiskunnan tuuliturbiineja.

Viitteet

1 Viitaan käräjäoikeudessa käsitelyihin syytteisiin kansanryhmän vastaisesta kiihottamisesta, jotka koskivat Räsäsen sosiaalisessa mediassa ja nettisivuilla julkaistuja, homoseksuaaleja syrjiviä ja yhden-

vertaisuutta loukkaavia lausumia. Syytteet hylättiin oikeudenkäynnissä maaliskuussa 2022, mutta valtiosyyttäjä on valittanut tuomiosta hovioikeuteen.

Kirjallisuus

- Čapková, Viola 2022. Filologia kirjallisuudentutkimuksessa. Professoriluento. <https://www.youtube.com/watch?v=cL7inuwcROU>
- Eerikäinen, Hannu 1991. Mitä televisio on? Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 15–39.
- Jauss, Hans Robert 1969. Paradigmawechsel in der Literaturwissenschaft. *Linguistische Berichte* 3, 44–56.
- Kuhn, Thomas S. 1962. *The Structure of Scientific Revolution*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lappalainen, Päivi 1991. Feministinen kirjallisuudentutkimus – paradigman järkyttävä. Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 53–73.
- Lehtonen, Mikko 1991a. Saatteeksi. Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 1–2.
- 1991b. Tarvitaanko kirjallisuudentutkimuksessa paradigmanmuutosta? Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 99–107.
- Rojola, Lea 1991. Kirjailijan ylösnousemus. Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 83–97.
- Savolainen, Matti 1989. Kirjallisuudentutkimuksen retoriikkaa: Hayden White, troopit ja suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia. Teoksessa *Kirjallisuuden kentillä. Kirjoituksia kirjallisuuden sosiologiasta*. Toim. Markku Ihonen. Acta Universitatis Tamperensis A 270. Tampere: Tampereen yliopisto, 307–334.
- 1991. Kirjallisuudentutkimus nyt. Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 41–52.
- Vainikkala, Erkki 1991. Modernista postmoderniin. Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 3–13.
- Varpio, Yrjö 1986. *Suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen historia*. Helsinki: SKS.
- 1991. Kirjallisuudentutkimuksen edistys ja taantumus. Teoksessa *Tutkimuksen tila ja tulevaisuus*. Toim. Mikko Lehtonen. Tampereen yliopisto: Yleinen kirjallisuustiede, 75–82.